

Doktori (PhD) értekezés tézisei

**Köztéri szoborművek a principátus kori
Pannoniában: Aquincum szobrászati emlékei
tartományi összefüggésekben**

Fábián Boglárka

Témavezető: Prof. Dr. Gesztelyi Tamás DSc

DEBRECENI EGYETEM
Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola
Debrecen, 2024

1. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A köztéri szoborállítás gyakorlata a római kultúra egyik legjellemzőbb, leglátványosabb és régészetileg is kézzelfoghatóan gazdag emlékanyagát jelenti Pannoniában is. A dolgozat Pannonia Inferior helytartói székhelye, Aquincum köztéri szoborállítási gyakorlatát vizsgálja a körplasztikákon és a feliratos szobortalapzatokon keresztül. A két forráscsoport együttes vizsgálatára viszonylag ritkán kerül sor, annak ellenére, hogy egy lokális, időben és térben jól lehatárolható emlékanyag történeti-társadalomtörténeti és művészettörténeti szempontú értékelése csak a két leletanyag típus közös feldolgozásával lehetséges.

A teljes tartomány össz-szoboranyagának adott szempontok szerinti vizsgálata messze túlnőné a dolgozat kereteit, ugyanakkor az itt meghatározott szempontrendszer és módszertan a teljes tartományra alkalmazható, amint a tartományi szoboranyag is szerepet kap a tárgyalásban, mint az aquincumi szoborművek tágabb igazgatási közegének sajátos arculatát is képviselő ('sculptural habit') hagyatéka. A dolgozat módszertani sajátossága, hogy az aquincumi köztéri szoborállítás gyakorlatát nemcsak a figurális körplasztikák által, hanem a feliratos szobortalapzatok tartalmi-és formai jellemzőivel együtt vizsgálja. Ehhez kapcsolódóan a disszertáció alapvető, elsődleges célkitűzése és vállalása az aquincumi principátus kori, kőből faragott nagyszobrászati leletanyag egységes szempontok szerint összegyűjtése, meghatározása, leírása és katalógizálása, valamint a szoborhordozó talapzatok meghatározása és szintügy katalógizálása. Ennek megfelelően a dolgozat két nagy részből, a körplasztikák és a feliratos talapzatok katalógusából, valamint az ezekre épülő leíró, elemző fejezetekből áll. A dolgozat fókuszában a római kori köztéri szoborállítás és emlékanyaga áll, de a magánszféra emlékei is bekerültek a katalógusba, mivel ezek a helyi leletanyag olyan kiemelkedő darabjai, amelyek nélkül a település szobrászati színterét csak foghíjasan látnánk. A disszertáció célkitűzései között szerepelt a katalógizált szoborművek és talapzatok elhelyezése a római kori közterület különböző típusain és az aquincumi településeggyüttes régészetileg ismert struktúráin belül. A császárkorban a plasztikus kőfaragványok alapvetően négy, jogilag is megkülönböztethető közegben kerültek felállításra: a települések, városok közterein és középületeiben, temetőben sírépítmények részeként, szakrális környezetben kultusz-, fogadalmi- vagy dekoratív faragványokként és végül magánházakban és a hozzájuk tartozó kertekben, amelyek a közterülettől elhatároltan a magánszféra részei voltak. Az egyes szinterek különböző típusú és méretű, ikonográfiai sajátosságokat vagy tudatos programokat követő szobrászati emlékei jól reflektálnak magukra a felállítási helyekre is. A különböző helyszíneken felállított faragványokra emellett a korban eltérő közbiztonsági szabályozás is vonatkozott, amit a dolgozat szintén bemutat elméleti háttérként a vonatkozó jogforrások idézésével, értelmezésével. A disszertáció célja tehát az aquincumi szinterek és szobrászati emlékeiknek a meghatározása, bemutatása és vizsgálata a közel teljes, vagyis az elérhető és a témába tartozó aquincumi körszobrászati -és feliratos leletanyag katalógizálásával és kiértékelésével, valamint tágabb, pannoniai összefüggésekbe való helyezésével. A dolgozat emellett művészettörténeti szempontok – ikonográfiai, faragástechnikai sajátosságok – szerinti értékelését is tartalmazza a szoborműveknek és a megfigyelt, azonosított jellemzők alapján a műhelykérdésekkel, a település, mint kőfaragó központ hatásával és kisugárzásával is foglalkozik. A faragványok teljességre törekvő vizsgálatához kapcsolódó szükséges járulékos kérdések, például a szobrok festéséhez alkalmazott pigmentek meghatározása, illetve a festési technika megismerése is a dolgozat részét képezi.

2. Előzmények

Pannonia körszobrászati leletanyagának feldolgozottsága tartományrészenként különböző szinteket képvisel. A magyarországi gyűjtemények anyagai inkább kőtári vezetőkben és

kiállítási katalógusokban jelentek meg, szisztematikus katalogizálásuk és vizsgálatuk jobbára hiányzik. Aquincum Kr.u. 106/107-től Pannonia Inferior tartományigazgatási székhelye, egyben katonai központja, a Kr.u. 89-től itt állomásozó *legio II adiutrix* táborhelye volt. Ennek az igazgatási és katonai szerepnek köszönhetően a hármás településkomplexum a tartomány egyik legnépesebb, gazdasági, kulturális-és művészeti szempontból is egyik legjelentősebb városává vált, amelynek területéről máig közel 200 darab kőből faragott körplasztikai alkotás vált ismertté. Dacára annak, hogy a 19. század végén az emlékek előkerülésével szinkronban megkezdődött azok rendszeres közreadása, valamint a 20. században számos tematikus publikáció és újabb leletközlés készült el, az aquincumi körplasztikák teljes katalógusát jelentő *CSIR* sorozat kötetével máig adós maradt a kutatás. A leletanyagnak csak kisebb hányada, nevezetesen az architektonikus síremlékekhez tartozó dekoratív, zömében mitológiai témájú szobrok és a szintén síremlékekhez tartozó állatszobrok kerültek bemutatásra Christine Ertel 2010-ben megjelent *CSIR* katalógusában. Ugyanígy hiányzik egy, a település szobrászati anyagát, kőfaragását művészettörténeti szempontokból is összefoglaló, a kutatás aktuális állapotát és további, vizsgálandó területeit bemutató munka. Az egyetlen, erre törekvő tanulmány 1971-ben Nagy Tibor tollából született, ebben viszont a konkrétan a körplasztikákra vonatkozó rész mindössze a munka kisebb hányadát teszi ki. 2003-ban Szirmai Krisztina vállalkozott egy újabb, rövid szintézisre, a szerző azonban főként Nagy Tibor korábbi eredményeit ismételte meg, új szempontokat nem érvényesített. A disszertáció tehát elsődlegesen ezt a munkát is kívánja pótolni, a katalógus a hiányzó *CSIR* kötet alapját is képezi.

Dolgozatomban ennek megfelelően a Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeumának gyűjteményében és egyéb közgyűjteményekben (MNM) őrzött aquincumi principátus kori, valószínűsíthetően egykor köztéren felállított, részben közöletlen körplasztikákat (149 darab) és a szobrokhoz tartozó faragott talapzatokat (49 darab) gyűjtöttem össze. A vizsgálat kiterjedt az egyes darabok pontos, lehetőség szerint autopszia nyomán történő leírására és – helyenként a korábbiaktól eltérő vagy módosított – meghatározására, ezáltal pedig keltezési-kontextuális kérdéseiknek újradefiniálására is. A régészeti leletanyag szisztematikus összegyűjtése és azonosítása, típusok szerinti kategorizálása adja a kiindulópontot a 12 értékelő fejezethez.

3. Kutatási módszerek

A dolgozat gerincét, az elemző fejezetek alapját tehát a 198 tételből álló, aquincumi szobrokat és szobortalapzatokat összegyűjtő katalógus adja, amely kiegészül a szoborműveket említő pannoniai feliratos leletanyaggal (**Appendix*). A katalógusba felvett darabok és a dolgozat időkeretét a principátus kora jelöli ki.

A figurális körplasztikák leírása az *AIAC Corpus Signorum Imperii Romani* sorozatára vonatkozó iránymutatását követi, de számos katalógustételnél bővebb ikonográfiai kommentárral egészül ki. A szobrok csoportosítása tartalmi tematikát követ; először a császársportréként, vagy a császári házhoz tartozó személyek ábrázolásaként meghatározható szobrok kerülnek bemutatásra. Nagyobb egységet alkotnak az attribútum által vagy az ikonográfiai jegyek alapján biztosan vagy nagy valószínűséggel meghatározható istenszobrok; a felsorolás itt ABC sorrendben halad. A harmadik kategóriát a magánportrékhoz tartozó szoborfejek és szobrok alkotják. Nagyobb csoportot alkotnak a bizonytalanul azonosítható szobortöredékek is; ezek zöme inkább az ideálpasztika körébe tartozik, de számos drapériás töredéknél kérdéses az azonosítás. Ennek a csoportnak a végére kerültek a felirat nélküli *plinthuson*, a *plinthusszal* egybefaragottan készült szobortöredékek, amelyek nagyobb talapzatra állítva voltak elhelyezve. Az utolsó egység a *Varia* elnevezést kapta: ide került minden olyan kisebb, kb. 15-20 cm-es töredék, amelyből szinte egyáltalán nem, vagy csak

nagyon ritkán tudunk az eredeti szoborra következtetni, pl. drapériatöredékek, különböző végtag-és kézfej töredékek. Az egyes katalógustételek vizsgálatánál a következő szempontok szerepelnek: a szobormű lelőhelye és a lelőhely elhelyezése az aquincumi topográfiában; a faragvány azonosítására szolgáló leltári szám; a faragvány méretei, anyaga, keltezése; a szoborral kapcsolatos, teljességre törekvő irodalomjegyzék; ikonográfiai kommentár. Emellett ha azonosítható, az ábrázolt személy megnevezése. Az adott tematikus fejezetekben a szoborművek tágabb kontextuális értékelésére és bemutatására kerül sor; az eredeti állíttatási hely, a hely közjogi természete, az állíttató(k) személye, a dedikáció ideje, oka, körülménye, illetve a szobor későbbi sorsa. A tárgyak fényképei a katalógus végén, külön táblákon kaptak helyet.

A dolgozat célkitűzéséhez igazodva a plasztikák mellett a felirathordozókat is forrásként használja, mégpedig nemcsak a felirat tartalma, hanem formai alapon is vizsgálva őket. A formai megfigyeléseknek és az erre épülő osztályozásnak köszönhetően több új, korábban oltárként meghatározott talapzatot sikerült azonosítani, növelve ezzel a helyi szoborállítási gyakorlatra vonatkozó ismereteket. A formai csoportosítás további előnye, hogy teljesen lefedi és átláthatóvá teszi a leletanyagot, szemben a tartalmi besorolással, amelynek elvégezhetősége alapvetően a felirat állapotától, értelmezésétől függ.

A dolgozat primér forrását tehát elsődlegesen maguk az aquincumi körplasztikák és a szobortalapzatok jelentik, de az adatgyűjtés kiterjed a teljes pannoniai szobrászati leletanyagra és kitekintés szintjén, a szükséges mértékben természetesen a birodalmi párhuzamokra is. A munkában emellett a kapcsolódó aquincumi és pannoniai vallási emlékeket (feliratok és egyéb faragványok), illetve a vonatkozó római jogi szövegeket és az *auctorok* kapcsolódó szöveghelyeit is felhasználom. Bizonyos részművek vizsgálatához teljes pannoniai adatgyűjtést is el kellett végezni; a tartományi feliratokon előforduló, szobrot jelölő latin kifejezések összegyűjtése és a tárgyesetben álló istennével jelzett talapzatok katalogizálása pannoniai léptékben teljességre törekszik.

A kontextuális kérdések egyik sarkalatos pontja a szobormű helye, eredeti pozíciója, abból az alap gondolatból kiindulva, hogy előbb a helyszín jött létre és állt rendelkezésre, és csak ezt követően került sor a helyszínre tervezett szoborművek elhelyezésére. Következésképpen a helyszín, ahová a szoborművet felállították, befolyásolta magát a kivitelezést is, a mérettől kezdve a szobormű típusáig. Az egyes helyszínek kérdését a római korban kategorizálták, vagyis megkülönböztették közterületet (*locus publicus*) és magánterületet (*locus privatus*). A közterületnek pedig megkülönböztették a típusait (*locus sacer, locus sanctus, locus religiosus*). A különböző besorolású közterületek a rajtuk felállított szobormű típusát is alapvetően meghatározták. Ezeket a közterület típusokat és a rajtuk álló szobrok közjogi besorolását, valamint a létesítésükre, védelmükre vonatkozó szabályokat és ezek elméleti hátterét – amely birodalmi viszonylatban is a kidolgozatlanabb részművek közé tartozik – a vonatkozó jogforrások és a modern szakirodalom bemutatásával, a téma szükséges ismertetéséhez mértén vázolom fel. A közterület, vagyis a *locus publicus* a római korban a *res publicae* közé tartozott, vagyis a városi közösség birtokában volt, mint közhasználatú dolog. Ulpianus a közdolgozók, a közvagyon közé sorolta a *res sacrae* és *religiosae* mellett a közhasználatra rendelt dolgokat is. A tartományi városok területén, amely a város számára volt meghatározva, szintén elkülönülnek a köz- és magánterületek. Egy tartományi városban a köz-és magánterület gyakorlati elhatárolhatósága a régészeti kutatások eredményeinek függvénye, ahogy az egyes szobrok besorolhatósága is alapvetően azon múlik, hogy milyen jellegű régészeti lelőhelyen kerülnek elő. A dolgozatban tehát a közterület (köztér) általánosabb fogalmába bele vannak értve a fedetlen közterek (például a *forumok*), illetve a szakrális és a középületek, igazgatási jellegű épületek belsejei, amint a temetők területe is. A korabeli értelmezés meghatározza a köztéri szoborművek definiálását is, hiszen egy templom

cellájában álló szobor ugyanúgy köztéri szobornak minősült, mint a *forumon* álló császárszobor vagy a temetői sírszobor.

A szoborművek dologi jogi osztályozását (*res privatae – res publicae – res divini iuris – res quasi publicatae*) R. Düll máig kiindulópontként használható munkája alapján mutatom be és egészítem ki pannoniai példákkal. A disszertáció a hazai, pannoniai szobrászattal foglalkozó munkáktól eltérően egyrészt részletesen taglalja a klasszikus kori jogforrások által kirajzolódó birodalmi háttérrel, ezen túlmenően pedig megkísérli a katalogizált aquincumi köztéri szoborhagyaték egyes darabjait a különböző római jogi típusokkal megfeleltetni. Ehhez szükséges volt egyrészt a szobrok állítási helyeit pontosan lokalizálni, ahol volt adat erre is, a lelőhelyet, annak struktúráit meghatározni, elkülöníteni a tartományi közterületet a magánterülettől, és ezen belül meghatározni és értelmezni a helyi *locus publicus* típusait, határait és az adott terület tulajdoni formáit.

A disszertáció másik nagyobb egységében a régészeti-művészettörténeti szempontok érvényesítésével végzett vizsgálatok eredményei szerepelnek, úgy mint a magánportrék elválasztásának lehetősége és határai ikonográfiai alapon, a helyben faragott szoborművek jellemzői, az istenszobrok változatos ábrázolási típusainak bemutatása stb.

4. Eredmények

1.A IV. fejezetben azokat a pannoniai feliratokat vizsgáltam, amelyeken szerepel vagy kiegészítés által szerepelhet szobormű megnevezése latinul (*statua, signum, sigillum, simulacrum, imago, effigies* stb.); a tartományból 22 darab ilyen felirat ismert (**XV.I. Appendix**). A birodalomszerte adatolt megjelölések közül nem mindegyik kifejezés fordul elő a pannoniai leletanyagban: hiányzik például az *effigies*, de a *statua* is csak legfeljebb kétszer bukkan fel a teljes, több, mint 200 évet felölelő epigráfiai emlékanyagban. A fejezet alapvetően azt a két kérdéskört járta körül, hogy az irodalmi szövegek szóhasználata hogyan tükröződik a pannoniai emlékanyagban, illetve, hogy a római kori terminológiát lehetséges-e a feliratok alapján pontos szobortípushoz kapcsolni? Az összegyűjtött pannoniai emlékeket mennyiségi és formai jellemzőik szerint, illetve az egyes típusokat külön-külön is vizsgáltam, majd az irodalmi források szóhasználatának gyakorlatával és a rendelkezésre álló nyugati és afrikai tartományok, régiók (Baetica, Gallia Narbonensis, Africa Proconsularis, Italia Regio X, Dacia) lokálisan feldolgozott feliratos leletanyagával is összehasonlítottam őket. A feliratok tanulmányozása alapján kimutatható, hogy az egyes kifejezések adott szobortípusra alkalmazott használata összhangban áll az általános irodalmi szóhasználattal és párhuzamba állítható az összehasonlítás alapját képező tartományok adataival is. A kifejezések előfordulási aránya ugyan ezekhez a tartományokhoz képest jelentős eltérést mutat, de ennek miertje a szobor-és feliratállítási gyakorlat egyéb okaiban gyökerezik. A kifejezések pannoniai előfordulása és aránya viszont a szobrászati leletanyagban is egyértelműen tükröződik; érdemszobrot megnevezve (*statua* vagy *imago*) csak egyet ismerünk – Valerius Dalmatius büsztségét a Kr.u. 4. század végéről –, de az érdemszobrok száma a tartományban egyébként is elenyészőnek tekinthető, alig pár darabot ismerünk a teljes császárkori leletanyagból. Ezzel szemben Pannoniában a vizsgált feliratokhoz tartozó körszobrok szinte mind istenalakokat ábrázoltak, amelyek általános megjelölése a *signum*, egy-egy alkalommal pedig a *statua* és *simulacrum* kifejezés volt. Az elemzett feliratok alapján az is megállapítható, hogy a szobormű feltüntetése hangsúlyosan a közcélú, szakrális adományozáshoz, ajándékozáshoz vagy pollicitatiohoz kapcsolódott. A 22 feliratszókból 13 darab biztosan adománynak tekinthető, ebből több nemcsak szoborállításról, hanem szakrális épület létesítéséről vagy megújításáról szól. A szövegekben feltüntetett szobormű megnevezésével tulajdonképpen a felajánlások végrehajtását dokumentálták és bizonyították, ami egyben az adományozó közösségen belüli presztízsét is növelte.

2. A római (városi) közterület típusainak és a szoborművek dologi jogi osztályozása elméleti háttérének felvázolása után a katalogizált szoborművek, feliratos talapzatok és a vonatkozó pannoniai példák jogállásának meghatározására tettem kísérletet. Erre feliratuk tartalmából adódóan egyes talapzatok, vagy az ismert, pontos lelőhellyel rendelkező szoborművek alkalmasabbak, a lelőkontextus nélküli szórványleletek formai-ikonográfiai alapon csak igenkorlátozott mértékben, vagy egyáltalán nem. A klasszikus jog szerinti elmélet és a tartományi feliratokból kiolvasható joggyakorlat között nincsen teljes átfedés; nem minden ismert jogügyletre hozható tartományi példa és nem minden pannoniai jelenség köthető össze a kodifikált joganyagból ismert jogügylettel. Ismertettem azokat az állíttatási eseteket és jogügyleteket, amelyek által egy szobormű *res publicá*vá válhatott, valamint ezek aquincumi példáit és néhány vonatkozó pannoniai esetet is. Ugyanígy vázoltam a *res sacrae* – *res religiosae* – *res sanctae* létesítésére vonatkozó aktusokat és az ezekben a kategóriákba tartozó szoborműveket is.

3. A gyakorlati oldalát a kontextualizálásnak az aquincumi topográfia jelenti ez esetben, ahol alig néhány ponton lehetett megfogni az elméleti háttérből kibontakozó és várható közterületi formákat. Az aquincumi szobrászati színtér felvázolásához az ismert topográfiai struktúrákon belül, ezekhez kapcsolódóan helyeztem el a katalógus darabjait (**VI. fejezet**). A szobrok kontextualizálását nehezíti, hogy a darabok nagy része pontos lelőhely megjelölés nélkül, vagy másodlagos lelőhelyén, későrómai objektumokba beépítve került elő. A három nagyobb települési egység (polgárváros – katonaváros – legiotábor) külön-külön kerül bemutatásra, kiegészítve olyan épületegyüttesekkel, mint a Helytartói Palota vagy a polgárvárosi *amphitheatrum* és Nemesis szentélye. A polgárváros területéről és közvetlen környezetéből összesen 42 darab körplasztika és szobortalapzat ismert; ezek szinte kivétel nélkül a város keleti, régészetileg több, mint 100 éve kutatott feléből és az *amphitheatrumi* Nemesis szentélyből kerültek elő, az előbbieket jobbra pontos lelőhelymegjelölés nélkül, ami megnehezíti az emlékek kontextuális értelmezését. A polgárvárosból előkerült szobrok nagyobb hányada istenszobrokhoz tartozott, vagyis zömmel, de nem kizárólag *locus sacer* jogállású szentélyekben állhattak. Egyértelműen császárszoborhoz tartozó plasztikai töredéket egyelőre nem ismerünk. A polgárváros valamelyik közterületén vagy középületében állt császári képmásokra és a velük kapcsolatban álló perszifikációk szobraira a **Kat. VI.II.1**, **Kat. VI.I.3** és **Kat. VI.III.4.3** számú talapzatok utalnak. A polgárvárosban található *Mithraeumok* emlékének mellett kiemelkedő a Nemesis szentély szobrászati inventáriuma.

A Kr.u. 2. században önálló önkormányzattal és *magistratusok*kal rendelkező *canabae* Kr.u.

194-ben a polgárvárossal együtt *colonia* rangra emelkedett. A két településrész jogi-és igazgatási szempontból összeolvadt, ennek következtében csak topográfiai szempontból elkülönülten beszélhetünk katonavárosról a Severus-kortól. Mindazonáltal a két városrész alapvetően különböző funkciója a köztéri szobrok számában és jellegében is megmutatkozik; a *canabae* területéről származó emlékek száma mindössze 26 darab, ami elsősorban a településrész ipari-kereskedelmi jellegével és a reprezentatív közterek hiányával magyarázható, de összefügg azzal is, hogy a katonaváros területének napjainkban is csak kisebb hányada ismert, jórészt nem összefüggő, hanem pontszerű régészeti ásatásokból. A szobrok zöme ráadásul nem eredeti állíttatási helyén, hanem későrómai épületekbe befalazva került elő. A katonaváros szobrászati emlékének jellemzően az államvallás isteneihez és a hivatalos, formászerű vallásgyakorlathoz (*sacra publica*) kapcsolódik és zömében *locus sacer* természetű szentélyekben állhattak. Póczy Klára korábbi megállapításai a katonaváros szerkezetére, a negyedek jellegére vonatkozóan a szoborművek eloszlásával is párhuzamba állíthatóak. A

Hajógyári szigettel szemközt fekvő ún. északkeleti negyedet például az epigráfiai emlékanyag és az igazgatási jellegű középületek, közfürdők és a tartományigazgatás elitjéhez kapcsolt díszes városi lakóházak, valamint szentélyek alapján régóta hivatali-reprezentációs negyedként tartja számon a kutatás. A negyednek ez a jellege alapvetően a szobrok számában is megmutatkozik; ebből a zónából legkevesebb hat darabot ismerünk, közülük több méretével, anyagával vagy felületkezelésével emelkedik ki a teljes leletanyagból. Az innen származó szobrok minősége, kidolgozása párhuzamba állítható a feltárt épületrészek reprezentatív jellegével, egykor fényűző belső tereivel. Szemben az északi településrész gazdagabb szobrászati leletanyagával, a déli negyedekben, ott, ahol főleg lakóházakat, ipari-kereskedelmi objektumokat, fazekas-és téglavető műhelyeket tart számon a kutatás, a köztéri szobrok száma elenyészőnek mondható **(1-3. térkép)**.

4. A vizsgált leletanyag funkcionálisan, közjogi státusza és témája szerint is több kategóriára osztható. A katalógus tematikus felépítése alapján vázolható az aquincumi szobrászati leletanyag típusok szerinti megoszlása; a feldolgozott anyagban megtalálhatóak a köztéren, katonai táborokban állított császárszobrok, magánszemélyek köztéren/temetőben állt magánportré szobrai és a legnagyobb számban az istenszobrok, amelyek túlnyomó többsége (*pro*)-*sacer* státuszú szentélyekben, vagy önálló kultushelyet alkotva állt Kr.u. 212 előtt. A kategorizálás számos szobormű módosított, a korábitól eltérő értelmezése és új, közöletlen darabok meghatározása nyomán történt. A kutatásban kialakult korábbi konszenzustól eltérően például a polgárvárosi márvány férfiportrét nem császári képmásként, hanem magánportrétként határozom meg **(Kat. III.1)**, valamint javaslatot teszek egy korábban közöletlen női mészkőfej konkrét azonosítására is **(Kat.I.4)**. A köztéri szobrászat birodalomszerte általános témájaként megjelenő császári képmások, vagy ehhez tartozó plasztikus szoborművek száma így legfeljebb 4 darabra tehető a teljes aquincumi leletanyagban. A Március 15. térről előkerült, Marcus Aureliust ábrázoló mészkőportré **(Kat. I.2)** és a legiotáborból származó, Severus-dinasztiához tartozó császárnét, valószínűleg Iulia Mamaeát megjelenítő szoborfejen kívül mindössze két szobor esetében valószínűsíthető az ikonográfiai tulajdonságok és a lelőhely alapján, hogy egykor uralkodók ábrázolásaihoz tartoztak. Ez a szám birodalmi viszonylatban kifejezetten alacsony számot jelent, pannoniai összefüggésekben viszont átlagosnak tekinthető.

Kvantitatív szempontból egyértelműen kiemelkednek a plasztikai leletanyagban az istenszobrok, amelyek mennyisége a korábbi, Szirmai Krisztina által becsült számnál valamivel többre, legalább 70 darabra tehető és így a teljes, 149 darabot számláló köztéri szobrászati emlékanyag közel felét jelentik. A disszertáció először tárgyalja teljességében az aquincumi istenszobrokat és ikonográfiai jellemzőiket. Ezek alapján megállapítható, hogy a katalógusban szereplő szobrok 30 különböző, a görög-római istenvilág szférájába tartozó alakot ábrázolnak. Formagazdagságukat és az ikonográfiai sokszínűségüket, változatosságukat egyértelműen jelzi, hogy alig van olyan szobortípus, amely egynél többször fordulna elő vagy ismétlődne, vagyis az egyes istenalakokat rendszerint más-más ábrázolási séma szerint jelenítették meg. Az egyes istenalakok ábrázolási sémáinak felvázolásakor meghatároztam és bemutatattam az előképül használt görög-római szobortípusokat, a tartományi és esetleges birodalmi párhuzamokat, az aquincumi darabokat pedig kontextualizáltam az ikonográfiai sajátosságaik alapján. A leletanyagban emellett számos olyan unikális darab is van, amely nem vezethető vissza egy meghatározott, azonosítható görög-római előképre, vagy egyáltalán nem ismert párhuzama a teljes birodalmi leletanyagból. Ezek a szobrok az aquincumi, tágabban pannoniai szobrászat kiemelkedő, a lokális sajátosságokra rávilágító példái, amelyeken keresztül helyi vallási képzetek vagy individuális igények fejeződnek ki. Az ideálpasztika ikonográfiai repertoárjában

a klasszikus görög-római istenalakok változatos ábrázolási típusai mellett a keleti kultuszok, misztériumkultuszok istenalakjainak (IOM Dolichenus, Heliopolitanus, Attis, Kybelé stb.) nagyszobrászati emlékei szinte egyáltalán nem jelennek meg. Az istenszobroknál feltűnő sajátos motívumtársítások a klasszikus előképek ismeretére, ugyanakkor szabad, eklektikus felhasználására utalnak a helyi kőfaragók által.

5. Azokat a halandókat ábrázoló szobrokat, amelyek nem az uralkodót vagy a császári ház valamely tagját jelenítik meg, hanem egy konkrét magánszemélyről (*privatus*) egyedileg készültek és nincsenek replikáik, egységesen a magánportrék kategóriájába sorolom, függetlenül attól, hogy a szobor eredetileg milyen jogállású területen (köztér, temető, magánház) került felállításra. A magánportrék két nagy csoportját birodalmi viszonylatban a sírszobrok és a köztéri érdemszobrok alkotják, utóbbiak száma viszont egész Pannoniában meglehetősen alacsony, biztosan inkább szobortalapzatokkal jelzetten fordulnak elő. Mivel az aquincumi leletanyagban főleg különálló portréfejek és fej nélküli szobortestek találhatóak, a szobrok vizsgálatánál és értelmezésénél nemcsak az előbbiekre, tehát a fejek fiziognómiájára, frizurájára, a képmás jellemzőire koncentráltam, hanem a portré nélküli torzókra is, amelyek ruházata, attribútumai stb. legalább olyan hangsúlyosak voltak a korabeli önkifejezés tekintetében. Az aquincumi plasztikus darabok állítási hely-illetve funkció szerinti felosztása bizonytalan, mivel felirat egyik esetben sem tartozik hozzájuk, és nincsenek jól dokumentált lelőhellyel, kontextussal rendelkező példányok. Ebből adódóan a szobrok ikonográfiai-formai jellemzői és az ábrázolások alkalmazott esztétikai-technikai preferenciáinak segítségével azt vizsgáltam elsősorban, hogy lehetséges-e a szobor eredeti funkciójának és környezetének meghatározása. A kérdés amiatt is releváns, mert a két szobortípusra a korban eltérő jogi szabályozás vonatkozott. Az aquincumi körszobor leletanyagban legkevesebb 20 önálló, teljes alakos magánportré és töredéke ismert, ami pannoniai viszonylatban kiugróan magas számot jelent, az aquincumi szoboranyagban viszont csak kisebb hányadát, körülbelül 15 százalékát képviseli. Az egész alakos, körplasztikában kifaragott magánportré szobrok megjelenésének ideje a biztosan keltezhető legkorábbi darabok alapján a Kr.u. 2. század középső harmadára tehető. A magánportrékat a nemek szerinti megoszlás alapján tárgyaltam; a férfiakat megjelenítő egészalakos portrészobrok közül három a császárkori, a birodalom nyugati tartományaiban legnépszerűbb ábrázolási típust, nevezetesen a köztársaságkortól hagyományosan az érdemszobrok ikonográfiájához használt *statuae togatae* mintáját követi a Kr.u. 2. század közepétől. Az aquincumi leletanyagból T. Cl. Victor büsztje nemcsak formája, hanem pontosan dokumentált lelőköörülményei miatt is kiemelkedő darab. A korábbi, Zsidi Paula által tett megállapítások kiegészítésével, valamint új faragástechnikai részletek megfigyelésével és az ábrázolt ikonográfiai elemek részletes, összehasonlító vizsgálatával új értelmezési lehetőségeket fogalmaztam meg a Bécsi útról előkerült büszttel (**Kat. III.2**) kapcsolatban. A nőket ábrázoló portrészobrokat a kutatásban hagyományosan sírszoborként határozzák meg és ezt egyértelműen megcáfoló bizonyítékot a leletanyag ismételt áttekintése, vizsgálata után sem tudunk Aquincumból felmutatni. A női magánportré szobrok ikonográfiája tekintetében Aquincum és *territoriuma* különös helyet foglal el a tartományban; egyrészt, a Pannoniából előkerült egészalakos női szobrok között csak itt találunk a késő klasszikus-hellénisztikus kori előzményekre visszavezethető, a császárkorban az egész Birodalom területén divatos szobortípusokat (pl. **Kat. III.15**, **Kat. III.16**, **Kat. IV.25?**). Emellett a település *territoriumán* előforduló egészalakos, pre-római viseletben ábrázolt körszobrok – például a csóri, ercsi, sárszentmiklósi darabok – egy, a városi elitől megjelenésében teljesen független

réteget jeleznek, akik ugyanabban az időszakban vidéki lakóhelyeiken még erőteljesebben ragaszkodtak eredeti hagyományaikhoz.

6. A budakalászi édesvízi mészkőbányák révén és a tartományigazgatásban betöltött vezető szerepének köszönhetően Aquincum egyértelműen a régió szobrászati centruma volt. A mészkőbányák nemcsak Aquincumot és a tartomány északkeleti részét (pl. Intercisa) látták el, a helyi mészkőből faragott, gyakran félkész állapotú sírkövek és szarkofágok folyami szállítás révén a délebbre fekvő limes (*ripa*) menti erődökbe és településekre, például Mursába, de egészen Viminaciumig (Moesia Superior) eljutottak. Ennek megfelelően az aquincumi körplasztikai leletanyag közel 80 százaléka helyi, édesvízi mészkőből faragott, a márvány aránya a plasztikai emléktanyagban pedig 17 százalékra tehető. Az a tendencia, hogy a márványt exkluzívan szobrászati célra, ezen belül is főként istenszobrokhoz alkalmazták, Carnuntumhoz hasonlóan Aquincumban is megfigyelhető. A biztosan magánszférából származó szobrokat szinte kivétel nélkül magas színvonalú importdarabok képviselik (**Kat. II.26; Kat. II.38; Kat. IV.14**), amelyek az aquincumi magánházak impozáns, dekoratív belső tereire és a település módosabb, vezető rétegének a birodalmi ízléshez igazodó művészi igényére hívják fel a figyelmet.

Az aquincumi műhelyek elhelyezkedésére, szervezetére, működésére vonatkozóan nem rendelkezünk régészeti vagy feliratos adatokkal, ezért gyakorlatukra csak magukból a faragványokból következtethetünk. A helyben gyártott szoborhagyaték formai-stilisztikai alapon és színvonalát tekintve is feltűnően változatos képet mutat a principátus időszakában. A faragástechnikai részletek, technikai fogások megfigyelésével néhány helyi, csak az aquincumi műhelyekre jellemző technikai-vagy szobrászati fogást is sikerült kimutatni, többek között a különböző szerszámok használatának alkalmazási módjait. A helyi mészkővel dolgozó aquincumi kőfaragók egy tömbből alakították ki szobraikat és szinte egyáltalán nem alkalmaztak kötőelemeket (*puntello*) sem, mivel jellemzően zárt kompozíciójú, tömegükben ható szoborműveket készítettek. Sajátos színezetet jelent még a lágyan elváló, gömbölyű formákkal kidolgozott kerekded végtagok kialakítása és a drapériák lineáris, sokszor stilizált, sekély V-alakú vésetekkel történő érzékeltetése. Egyéb jellegzetességek, mint a frontalitás, a linearitás, a test tengelyének elferdítése, a testrészek egymáshoz való feltűnő aránytalansága a pannoniai kőfaragás egyéb centrumaiban is megjelenik. Ugyanilyen közös jellemzőnek tekinthető az, hogy a drapéria kidolgozása sokszor nem áll összhangban az ábrázolt cselekvés dinamikájával – vagy épp ellenkezőleg, a statikus pozícióhoz túlzottan mozgalmas drapéria járul. A szobrokon megfigyelhető faragástechnikai jellemzők, „kézjárások” alapján megállapítható, hogy a településre számos, valószínűleg „vándor” kőfaragó is érkezett, akik mind hozzájárultak a kőfaragóművesség helyi jellegének színesítéséhez. Az aquincumi műhelyek termékeinek meghatározásához az ábrázolási sémák, az ikonográfiai mintakészlet elemei is támpontot nyújtanak: az ideálpasztikában a klasszikus görög-és hellénisztikus kori előzményekre visszavezethető minták változatos felhasználása, valamint a magánportrék esetében a későklasszikus-hellénisztikus kori szobortípusok adaptálása és a magánportrék ilyen mértékű koncentrációja csak Aquincum esetében figyelhető meg Pannonia Inferiorban. A budakalászi mészkőbánya és műhelyei teljes mértékben és a helyi igényeket kielégítően uralták Aquincum és territoriuma felvevőpiacát.

7. A dolgozat egyik módszertani sajátossága, hogy célkitűzéséhez igazodva a plasztikák mellett a felirathordozókat is forrásként használja, mégpedig nemcsak a felirat tartalma, hanem formai-szerkezeti alapon is vizsgálva őket. Ennek egyik oka, hogy a talapzatok megjelenésének (méret, stílus, oldallapok faragványai stb.) legalább akkora jelentősége volt a korabeli szemlélő

számára, mint maguknak a rajtuk álló körplasztikáknak. A formai megfigyeléseknek és az erre épülő osztályozásnak köszönhetően több új, korábban oltárként meghatározott talapzatot sikerült azonosítani, növelve ezzel a helyi szoborállítási gyakorlatra vonatkozó ismereteket. A formai csoportosítás további előnye, hogy teljesen lefedi és átláthatóvá teszi a leletanyagot, szemben a tartalmi besorolással, amelynek elvégezhetősége alapvetően a felirat állapotától, értelmezésétől függ. Az aquincumi szobortalapzatok formai-szerkezeti vizsgálata nyomán öt fő talapzattípust és további altípusokat különböztettem meg, ami a tágabb, pannoniai leletanyag osztályozásához is megfelelő kiindulópontot ad. Az öt típus (bázisok – posztamensek – oltárbázisok – oszlopok és pillérek – saját, feliratos *plinthusszal* álló szobrok) között messze az oltárbázisok száma a legmagasabb, ami egyértelműen párhuzamba állítható a plasztikai leletanyag istenszobrainak arányával is.

Mivel a római korban nyelvi és formai átfedés is volt az oltárok és a talapzatok között, a funkcionálisan talapzatként használt, de formailag és szövegüket tekintve az oltárokkal egyezést mutató ún. oltárbázisok meghatározására elsősorban a darabok individuális, formai, technikai részleteinek megfigyelésével és a feliratok tartalmának vizsgálatával került sor. A szoborhordozók formai-szerkezeti vizsgálatának egyik sarkalatos eleme volt a talapzatok és a szobrok rögzítési módszereinek megfigyelése, ami korábban nem képezte még szisztematikus vizsgálat tárgyát. A hagyományosabb megoldások (csapolás, kapcsolás) mellett az ún. perselyek és a szintkiegyenlítő, felületegységesítő ólomlemezekkel való hézagolások lenyomatai is megfigyelhetők. A változatos rögzítési módszerek alkalmazása a praktikus okok mellett a műhelyek választott preferenciáit, sajátos technikai fogásait, innovációit is jelezheti (*XI.IV. fejezet*).

8. A katalógus összeállításakor legkevesebb 15 faragványon sikerült szabad szemmel is látható festésnyomokat vagy a festés alapozásaként használt meszes réteget, egy esetben pedig aranyozást rögzíteni. A DE Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola anyagi támogatásának köszönhetően felkérésemre Tamási Alexandra, okleveles festőrestaurátor 2022. nyarán mintavételre alapuló mikroszkópos-és mikrokémiai vizsgálatokat végzett 5 szobron és egy, a disszertáció tárgyát nem képező domborművön. 2024. januárjában néhány minta további műszeres elemáanalitikai vizsgálatára (*SEM, XRD*) is sor került a CSFK Földtani és Geokémiai Intézetében. Az előzetes vizsgálat egyik legfontosabb célkitűzése a festett felületek, rétegek jelenlegi állapotában való rögzítése, emellett pedig a festések eredetiségének meghatározása volt. A vizsgálatok lehetővé tették a korabeli festési technika és az anyagösszetétel megismerését, ami alapján okkersárgát, vastartalmú (vas-oxid) vöröset, cinóbert, zöldföldet, egyiptomi kéket és faszénfeketét sikerült meghatározni. Ezek mindegyike ismert és általánosan használt színezőanyag volt a császárkorban, ami a festések eredetiségét, vagyis a szobrok kifaragásának és festésének egyidejűségét valószínűsíti. Ezt támasztja alá az is, hogy a keresztmetszetsziszolátok egységes festési technikáról és azonos vagy hasonló pigmentösszetételről tanúskodnak. Egy szobor esetében az összetevők között cinkfehér (cinkoxid) jelenléte volt kimutatható, ami egy későbbi, modern beavatkozás során kerülhetett a kő felületére. Az aquincumi szobrok vizsgálatának eredményei párhuzamba állíthatók más pannoniai, főként carnuntumi faragványok festésével (*X.III. fejezet*).

9. Az aquincumi szoborállítási gyakorlat társadalmi háttérét a feliratok alapján vázoltam fel. Azokat a feliratokat, amelyeken olvasható az állítató neve, a civil-és a katonai szféra elhatárolásával, négy társadalmi réteg/csoport (magánszemélyek, helytartók, közösségek, katonák) kategorizálásával mutattam be. A szoborhordozók legalább 59 százaléka istenszoborhoz tartozott, amelyeket túlnyomó többségében magánkezdeményezéssel-és

finanszírozással, személyes indíttatásból emeltek, fogadalom beváltásaként és/vagy adományként. Az istenszobrok állíttatói közt a társadalom valamennyi rétegét és tagját megtaláljuk. A magánszemélyek és a katonaság tagjai által emelt istenszobrok nagy része Pannoniában a vallási természetű cselekedetek körébe tartozik: legnagyobb számban a segítő istenség részére tett magánfogadalom, fogadalomteljesítés, illetve a *munusok* és adományok sorolhatók ide. Ennek példái Aquincumból is számosak. Az állíttatás oka és a megvalósulás módja ennél a két rétegnél rendszerint feltüntetésre került a talapzatokon, így megállapítható, hogy az egyéb aquincumi vallási feliratokon előforduló formulákkal teljes egyezést mutatnak. A fogadalom beváltásaként és adományként (*dono dedit, posuit*) állíttatott istenszobrok és talapzataik szinte kivétel nélkül (*pro*)-*sacer* státuszú szentélyekben, vagy önálló kultushelyet alkotva álltak Kr.u. 212 előtt. Istenszobrok nemcsak a város szentélyeiben, hanem a nagyobb köztereken és középületekben is felállításra kerülhettek, bár Aquincumból erre nem elsősorban a feliratos emlékek, hanem a plasztikus faragványok utalnak. Az érdemszobrok állítása kifejezetten ritka volt Pannoniában a fennmaradt példák szerint, így alapvetően Aquincumban is. Az egyetlen, közösségi kezdeményezésre és finanszírozással helytartónak emelt köztéri szobrot Aquincumban egy, a középkorban Székesfehérvárra hurcolt posztamentstábla képviseli (**Kat.VI.II.2**). A tartomány és ezen belül Aquincum erős katonai jellege a helyi szoborállítási gyakorlatban is tükröződik. A feliratos szobortalapzatok közel 40 százalékát, szám szerint 19 darabot biztosan az itt állomásozó legio, valamint annak egy tisztje vagy *veteranusa* állította. A hadsereg kollektív szoborállításának középpontjában természetesen az uralkodó, vagyis a birodalom teljes hadserege főparancsnokának személye állt, a hozzá fűződő lojalitás kifejeződéseként. Emellett főleg a *mater castrorum* címet elnyerő császárnék körszobrait állították fel a táborok parancsnoki épületeiben; erre feliratos talapzatot Aquincumból ugyan nem ismerünk, de egy Severus-kori császárnét megjelenítő szoborfej a legiotáborból közvetlenül mutatja ennek a szokásnak is a meglétét. Az aquincumi talapzatok mérete szerint a császárokat álló, legalább életnagyságú szobrokkal tisztelték meg. Az Aquincumban állomásozó legio II adiutrix kollektív szoborállításának feliratos talapzatai mind a Kr.u. 3. század bővebb középső harmadából származnak. Az istenszobrok tekintetében a katonaság főként hivatalos jellegű, tábori vallásgyakorlata képeződik le a szoborállítási szokásokban is. A hivatalos, a városi tanács (*decuriones, ordo decurionum*) által kezdeményezett és finanszírozott köztéri szoborállításra Aquincumból mindössze három példát ismerünk, ezzel az *ordo* jelenti a legritkábban megjelenő szoborállító réteget. Ezen felül mindössze a *collegium Augustalium* és feltehetően *cives R[omani]* státuszú katonák, azaz *veteranusok* közössége jelenik meg kollektív szoborállítóként.

A civilek vagy magánszemélyek által állíttatott szobortalapzatok száma Aquincumban mindössze 11 darab. Közöttük a Birodalom keleti, görög nyelvű területeiről származó, keleti vagy görög nevet viselő polgárok és *libertusok* tűnnek fel nagyobb számban, főleg a polgár város szentélyeinek berendezésekor. A megnevezett szoborállító személyek között feltűnően alacsony – biztosan mindössze 2 fő – a város igazgatásában részt vevő *magistratusok* száma, ugyanez a jelenség a carnuntumi vallási feliratokat és a tartományi szoborállítási feliratokat áttekintve is kiütöközik. Pannonia Superior helytartói székhelyével összehasonlítva nemcsak ebben a tekintetben vonhatunk egyértelműen párhuzamot a két település között: a városi *magistratusokkal* szemben mindkét helyen világosan látszik a katonaság rétegének magasabb aránya a szoborállító, vallási emlékeket dedikálók között.

10. A principátus kori aquincumi körszobrok feltűnően eltérő művészi színvonalat képviselnek az adott időkereten belül. Egyidejűnek meghatározott szobrok esetében is jelentős különbségek

fedezhetőek fel a kivitelezésben és a technikai készségek alkalmazásában. Emiatt a heterogén formanyelv miatt sem Aquincum, sem a tartomány szobrászata esetében nem beszélhetünk egységes művészi kifejezőmódról, végsősoron pedig lineáris, időben követhető helyi művészeti fejlődésről sem. Az aquincumi faragványok esetében a stíluskritikai szempontok szerinti keltezés csak korlátozott mértékben és feltételesen, inkább kiegészítő jelleggel alkalmazható. A szobrok keltezésénél részben a szakirodalomban is ismert szempontokat, részben az aquincumi leletanyag sajátosságainak megfelelő kritériumokat állítottam fel és alkalmaztam, amelyek segítségével több szobor újabb keltezésére is javaslatot tettem.

11. Az aquincumi körplasztikai leletanyag katalogizálása, feldolgozása és a helyi szoborállítás gyakorlatának bemutatása hozzájárul ahhoz, hogy a település társadalmi, gazdasági, vallási és művészi életéről, valamint ezáltal a tartomány művészeti életéről és az arra hatást gyakorolt tényezőkről is komplexebb képet alkothassunk. A katalógus és az elemző fejezetek áttekintése után további kérdések fogalmazhatók meg például Aquincum és a tartomány többi szobrászati központjával, tágabban pedig a Birodalom nagyobb importáló művészeti centrumaival való kapcsolatáról. Közelebbről és részletesebben vizsgálhatóvá válik az ábrázolási motívumok terjedése, iránya és módja, a tartományra ható művészi áramlatok pontosabb és mélyebb folyamata, valamint a kölcsönhatás a szomszédos régiókkal és a Birodalom művészeti centrumaival.

Az észak-itáliai formák és ösztönző hatások mellett számos egyéb impulzus színesítette a település császárkori szobrászatát. Aquincum, mint tartományigazgatási székhely és Duna parti település, az alkalmazott formák-és ikonográfiai motívumok, felületkezelés stb. példái szerint élénk kulturális-művészeti összeköttetésben állt a provincia többi szobrászati központjával; a **Kat. II.12.** szobor sirmiumi kapcsolatról tanúskodik, Sirmium művészetére pedig a görög-hellénisztikus hagyományokat tápláló és átörökítő észak-balkáni területek voltak közvetlenebb hatással. Carnuntumi oltárokkal és talapzatokkal rokonítható a **Kat.VI.III.2.3.** oltárbázis, a Daru utcai páncélos márványszobor pedig Poetovióból érkezhett hivatalos megrendelésre a 4. század elején. A Pannoniával szomszédos tartományokkal való művészi kapcsolatról például a virunumi színház szobraival rokonítható **Kat. IV.2.** ifjútorzó vagy az orientalizáló öltözetben ábrázolt Silvanus szobor (**Kat. II.41**) alsó-dunai provinciákból és Daciából származó párhuzamai tanúskodnak. Az ideálpasztika változatos ábrázolásai közt számos olyan szobor van, amelynek párhuzamait a Birodalom főleg görög nyelvű tartományaiban találjuk meg; a **Kat. IV.9.** Iuppiter szobor ikonográfiai sémájának előzményei Macedonia provinciában fordulnak elő, a **Kat. II.7.** számú szobor párhuzama pedig a Kr.e. 6. században alapított görög kolónia, a későbbi Moesia Inferior területén található Callatis leletanyagából ismert. Kis-ázsiai szobrászati hagyományok helyi adaptálását jelzi egyértelműen a **Kat. III.5.** férfifej és egy intercisai portré nyaktámasztéka. A **Kat. III.2.** büszt készítője ismerte és jó képességekkel formálta át a korabeli Róma városi szobrászati trendeket (büszt formája, pelta motívumos *tabula ansata* alkalmazása). Mindezek mellett lokális, máshonnan nem ismert motívumok, motívumtársítások és atipikus ikonográfiai megoldások is színesítik a leletanyagot (**Kat. II.40; Kat. IV.12**).

Aquincum principátus kori szobrászati gyakorlatát tehát ezek az impulzusok együtt és egymással kölcsönhatásban formálták és alakították, tanúskodva arról, hogy a Római Birodalom központjait és perifériáit a művészeti alkotások kulturálisan milyen szorosan kötötték össze.

Nyilvántartási szám: DEENK/231/2024.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Fábíán Boglárka
Doktori Iskola: Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10094980

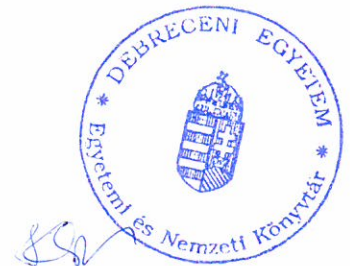
A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (3)

- Fábíán, B.:** Megjegyzések két 3. századi aquincumi portréhoz.
In: Az Alföldy Géza emlékülés előadásaiából és egyéb közlemények 2021-ből. Szerk.: Kovács Péter; Szabó Ádám, Corpus Inscriptionum Latinarum III.2. pannoniai kötetét előkészítő bizottság Magyarországi Munkacsoportja, Budapest, 11-24, 2022, (Studia Epigraphica Pannonica, ISSN 2559-8805 ; 13) ISBN: 9786156448057
- Fábíán, B.:** Szobormű-típusok pannoniai feliratszövegekben.
In: Felirattani közlemények és tanulmányok 2020-ból. Szerk.: Kovács Péter; Szabó Ádám, MTA, Budapest, 7-38, 2021, (Studia epigraphica Pannonica, ISSN 2559-8805 ; 12) ISBN: 9789635089673
- Fábíán, B.:** Az aquincumi szobortalapzatok főbb típusai.
In: Felirattani közlemények és tanulmányok 2019-ből. Szerk.: Kovács Péter; Szabó Ádám, Történelmi Ismeretterjesztő Társulat Egyesület, Budapest, 7-46, 2020, (Studia epigraphica Pannonica, ISSN 2559-8805 ; 11) ISBN: 9789635089406

Idegen nyelvű, hazai könyvrészletek (1)

- Fábíán, B.:** Seated Hercules statue from the Collection of the Hungarian National Museum.
In: Visy 75 : artificem commendat opus : studia in honorem Zsolt Visy. Eds.: Farkas István Gergő; Neményi Réka; Szabó Máté, CLIR Research Center, Pécs, 146-157, 2019. ISBN: 9789634294818

További közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (2)

5. **Fábián, B.**, Fodor, F., Visy, Z.: Az énlaki temető régi sírkövei.
In: Énlaka kulturális öröksége / Visy Zsolt; Balassa M. Iván; Dancs Lajos; Fábián Boglárka;
Filep Antal; Fodor Fanni; Kondor Tamás; Szávai Márton; Rétfalvi Donát; Zsonda Márk,
Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest, 105-120, 2019. ISBN: 9786155700699
6. **Fábián, B.**, Fodor, F., Visy, Z.: Sírkőkatalógus.
In: Énlaka kulturális öröksége / Visy Zsolt; Balassa M. Iván; Dancs Lajos; Fábián Boglárka;
Filep Antal; Fodor Fanni; Kondor Tamás; Szávai Márton; Rétfalvi Donát; Zsonda Márk,
Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest, 121-271, 2019. ISBN: 9786155700699

Idegen nyelvű, hazai könyvrészletek (1)

7. Szabó, M., **Fábián, B.**, Fodor, F.: Research on Roman temporary camps near Brigetio (Komárom-
Szőny) Results of the excavations conducted on the BRI V, VI(-VII), X-XI, XIII-XIV, XIX, XXII-
XXIII, XXX and XXXII archaeological sites.
In: The Danube Limes in Hungary : Archaeological Research Conducted in 2015-2020. Ed.:
Farkas István Gergő; Neményi Réka; Szabó Máté, CLIR Research Center, Pécs, 77-110,
2020. ISBN: 9789634295976

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (2)

8. Vámos, P., **Fábián, B.**: Gyermektemetkezések az aquincumi katonaváros déli zónájából = Infant
Graves in the South Zone of Aquincum MilitaryTown.
Aquincumi Füzetek. 25, 74-101, 2021. ISSN: 1219-9419.
9. Vámos, P., **Fábián, B.**: Két megelőző feltárás az aquincumi katonaváros délnyugati részében =
Two Excavations Preceding Construction Works in the Southwestern Part of Aquincum
Military Town.
Aquincumi Füzetek. 24, 196-214, 2020. ISSN: 1219-9419.

Idegen nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

10. **Fábián, B.**, Szabó, Á.: Painted dedication to Genius and a relief depicting aquila from a
sanctuary in Sopianae.
Acta Archaeol. Acad. Sci. Hung. 69 (1), 131-141, 2018. ISSN: 0001-5210.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1556/072.2018.69.1.5>

Idegen nyelvű konferencia közlemények (1)

11. **Fábián, B.**, Tamási, A.: Preliminary research on Polychrome Roman Sculpture from Aquincum (Pannonia Inferior).

In: Proceedings of the Conference for Young Researchers of Roman Age, -, [Közlésre elfogadva], [1-10], 2024.

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudománymetriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2024.05.09.

